

STÁTNI ARCHIVNÍ ŠKOLA: CAUSA JAROSLAV PROKEŠ

MILADA SEKYRKOVÁ

„Kolaborantstvím rozumím nečestné přisluhování německému uzurpátoru, vyplývající zpravidla z vady charakteru, z nedostatku národního, českého smyslu, přisluhování ve prospěch osobní bez ohledu na věc, k jejímu neprospěchu ne-li k jejímu poškození, hanlivou spolupráci, jdoucí za meze důstojnosti ve vnitřním i vnějším vystupování, zneuctvávající a ponižující jméno národa. Beru-li z tohoto hlediska v úvahu činnost a počínání dr. Prokeše jako ředitele Archivu ministerstva vnitra, musím vyznati, že ho za kolaboranta považovati nemohu a že nepochybuji o jeho národní spolehlivosti.“

Karel Kazbunda, srpen 1945

Jaroslav Prokeš (1895–1951) stál v čele Státní archivní školy v letech 1941 až 1945, v některých pramenech se uvádí jen období do léta 1942, neboť od té doby byla jeho rozhodnutí postavena pod nacistickou kontrolu.¹

Po 2. světové válce byl obviněn z kolaborace na základě dekretu prezidenta republiky č. 138/45 Sb., odst. 10h. Obvinění bylo věcně postaveno v první řadě na průběhu Prokešovy oslavy 50. narozenin v lednu 1945, na niž pozval německého archivního komisaře dr. Horsta Oskara Swienteka.² Někteří ho kolegové ho obvinili z příliš blízkých kontaktů s ním a vůbec s Němci, dosazenými za války

1 Kollmann, Josef: Případ univ. prof. Dr. Jaroslava Prokeše: chmurná kapitola z dějin Archivu Ministerstva vnitra. PH 9, 2001, s. 285.

2 „Tím vším má komise prokázáno, že 1) Jaroslav Prokeš se v době okupace nejen neobohatil, nepovýšil a o povýšení nežádal, nýbrž v polovici 1942 na německý rozkaz zbaven místa ředitele AMV, 2) projevoval otevřeně své rozhodné protiněmecké smýšlení před celou řadou zaměstnanců, věřil od počátku v úspěšné skončení války a znovuvybudování republiky ... sděloval zprávy zahraničního rozhlasu svým spolukolegům, zprávy poslouchal i v úřadě (filiálce archivu na Hradě) a o zprávách s kolegy denně hovořil, 3) pomáhal českým lidem, kde mohl. Opatřoval bez ohledu na své osobní nebezpečí arijská prohlášení židům na podkladě falešných nebo neúplných dokladů ... zachraňoval zaměstnance před Němci ... 4) chránil účinně kulturní statky české před rozchvácením nebo zničením, 5) byl spojkou ilegální organizace ústředí Úvodu a členem ilegální vojenské organizace Bartoš, pověřeným speciálním úkolem, a to členem činným a plnohodnotným.“ Předseda trestní nalézací komise č. 3 Tomášek v. r.

na některá úřednická místa.³ Přestože nebylo provinění prokázáno, Prokešova odborná kariéra skončila.

Během své pracovní kariéry vykonal velký kus teoretické i praktické práce pro československé archivnictví. Jeho práce byla oceňována již za jeho života.⁴ Poválečná historiografie se nejprve obrátila k Prokešovi zcela zády, odsoudila ho v duchu tendenčních útoků na jeho osobu.⁵ Od 80. let se situace začala postupně obracet a v současnosti již existuje relativně početná literatura, zabývající se Prokešovým životem a působením.⁶

Příspěvek chce z hodnocení Prokešovy činnosti věnovat zvláštní pozornost Prokešovu vztahu ke Státní archivní škole. Poprvé s ní přišel do kontaktu vlastně už v době jejích počátků. Jako absolvent české filozofické fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze⁷ nastoupil na počátku školního roku 1917–1918 nejprve na učitelské místo na městském reálném gymnáziu c. a k. Františka Josefa I. Berouně u ředitele Oktaviána Wagnera.⁸ Během tohoto školního roku složil rigorózní zkoušku a získal titul doktora filozofie.⁹ Zároveň se připravoval ke zkoušce před c. k. Zkušební komisí pro učitelství na středních školách, aby získal plnou profesorskou kvalifikaci pro středoškolské profesory.

Jeho vysvědčení učitelské způsobilosti nese datum 16. prosince 1918. Absolvoval ústní zkoušky z historie, zeměpisu, češtiny, němčiny, latiny, řečtiny a pedagogické propedeutiky a byla mu prominuta domácí práce, za niž mu byla uznána univerzitní seminárka „Příspěvky k husitské eschatologii“. Na základě toho Jaroslav Prokeš získal plnou aprobaci pro vyučování předmětů zeměpis a dějepis na vyšších gym-

3 „... obviněn z veřejného projevu přátelství k Němci (dr. Swientekovi), čímž se dopustil přestupku proti národní cti podle dekretu prezidenta republiky č. 138/45 Sb., odst. 10h (a směrnic MV z 26. 11. 1945, č. B-2220-23/11-45-I/2 odst.)“ Obvinitel: Jan Pachta, zástupce závodní rady AMV. Svědci: dr. Bauer, Letošník, Čejchan. Svědci obhajoby: dr. Matouš, prof. V. Lída, dr. Knížek, šrtm. Honzour, K. Kazbunda, dr. A. Novotný.

4 Hájek, Zdeněk: Padesátiny dr. Jaroslava Prokeše. In: Lidové noviny 53, č. 9, 11. 1. 1945, s. 4.

5 Bartoš, František Michálek: Za Jaroslavem Prokešem. JSH 20, 1951, s. 79.

6 Sekyrková, Milada: Život a dílo archiváře a historika Jaroslava Prokeše. SAP 39, 1989, s. 395–465; táž: Vzájemná korespondence Václava Novotného, Jaroslava Prokeše a Otakara Odložilíka. SAP 51, 2001, s. 85–274; Kollmann, Josef: Dr. Jaroslav Prokeš, archivář, historik, učitel: medailón k 100. výročí narození. PH 5, 1997, s. 123–162; týž: Případ univ. prof. Dr. Jaroslava Prokeše: chmurná kapitola z dějin Archivu Ministerstva vnitra. PH 9, 2001, s. 270–334; týž: Dr. Jan Slavík k případu prof. Dr. Jaroslava Prokeše. PH 11, 2003, s. 165–192; Hanzal, Josef: Půlstoletí od smrti Jaroslava Prokeše. Zpravodaj Historického klubu 11, 2000, č. 2, s. 54–55.

7 Narodil se 11. ledna 1895 v Kněžicích u Nového Bydžova, v rodině učitele Františka Prokeše, který zemřel již roku 1906. S matkou se pak přestěhoval do Nového Bydžova, kde v letech 1905–1913 vystudoval gymnázium.

8 Sto let berounského gymnázia 1910–2010. Beroun 2010, s. 91.

9 <https://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/book/bo/1880468962510516/56/?lang=cs> [6. 1. 2020].

náziích.¹⁰ V té době, tedy od září 1918, již vyučoval na reálce v Praze-Vršovcích, kde však nedokončil ani celý školní rok a v lednu 1919 se stal zaměstnancem nově ustaveného Archivu ministerstva vnitra,¹¹ kam nastoupil jako odborná síla, koncipista II. třídy. Jako koncipista Archivu ministerstva vnitra pak navštěvoval v pozici hospitanta některé přednášky I. kurzu na Státní archivní škole v letech 1919–1920, konkrétně se účastnil výuky dr. Kamila Hennera k právním dějinám a profesora Josefa Janka o staré němčině,¹² tedy přednášek, které neabsolvoval během svého studia na filozofické fakultě.

Když se počátkem 20. let ustavovala Společnost archivní školy (dále Společnost), v níž byla angažována většina tehdy existujících českých archivů, byl do dění kolem jejího vzniku vtažen i Jaroslav Prokeš. Jeho zájem o aktivní podíl na profesním organizování archivářů lze vystopovat až do doby, kdy se podílel na spisové a archivní rozluce s Rakouskem jako aktivní archivář Archivu ministerstva vnitra. V letech 1920–1924 putoval mezi Prahou a Vídní, vybíral dokumenty k předání a doprovázel zásilky do Prahy.

Spolu s kolegy Františkem Roubíkem, Vladimírem Klecandou, Václavem Černým a Karlem Kazbundou podepsal memorandum, určené „Ředitelství vysoké školy archivní v Praze“, žádající vytvoření profesní organizace archivářů: „... má-li československé archivnictví v budoucnu zdárně přispěti k obohacení české historie, že musí býti vytvořena organizace archivních odborníků, k níž by patřili 1) bývalí absolventi vídeňského Institutu pro rakouský dějezpyt (do převratu) 2) absolventi čs. školy archivní 3) konceptní úředníci všech čs. archivů. Korporace tato by byla tělesem, které by svojí morální i vědeckou vahou působilo u všech rozhodujících činitelů, aby české archivnictví bylo postaveno na pevné základy a aby zjednálo mu porozumění v široké veřejnosti.“¹³ Během roku 1922 bylo pak s tímto dokumentem pracováno, byl upřesňován a pozvolna se přeměnil v návrh stanov budoucí archivářské organizace. Konkrétní podobu tato organizace dostala na počátku roku 1924, kdy se ustavila pod názvem Společnost Státní archivní školy.

S Prokešovým jménem se opět setkáváme již mezi účastníky ustavující valné schůze Společnosti dne 31. ledna 1924, jejíž prezenční listina se stala zároveň přihláškou do Společnosti.¹⁴ Jaroslav Prokeš byl na této schůzi zvolen jednatelem

10 AUK, ZKG, kart. 222, sign. 46-2-9412, složka Jaroslav Prokeš.

11 Prokeš, Jaroslav: Archiv ministerstva vnitra v Praze v letech 1918–1934. ČAS 11, 1934, s. 176–190.

12 Žádost Jaroslava Prokeše na ředitelství Státní archivní školy o povolení navštěvovat jako hospitant přednášky SAŠ ze dne 16. října 1919 a koncept odpovědi ze 4. prosince 1919. AUK, fond AŠ, inv. č. 341, kart. 13.

13 AUK, AŠ, inv. č. 26, kart. 1. Memorandum dáno ve Vídni, 24. 11. 1921.

14 AUK, AŠ, inv. č. 10, kart. 1.

výboru Společnosti, předsedou se stal František Mareš (1850–1939, do 1924 ředitel schwarzenberského archivu v Třeboni)¹⁵, místopředsedou Gustav Friedrich (FF UK)¹⁶ a pokladníkem Josef Borovička (1885–1971, Zemský archiv).¹⁷ Již záhy po nastoupení archivářské kariéry se tak s Prokešem začalo počítat i v profesní organizaci, jednatelské místo mu dalo možnost bližšího seznámení s řadou zkušenějších kolegů na vyšších postech a proniknutí do těchto kruhů. Jeho rukopisem pak po několik následujících let najdeme psanou většinu konceptů písemností Společnosti. Dostává se tímto způsobem i k psaní zpráv, které o Společnosti a její činnosti začaly vycházet, i do jejich obsahu.¹⁸

Koncem 20. let již Prokeš jednatelskou funkci nevykonával, se Státní archivní školou a děním kolem se však nerozloučil, naopak. Od VI. kurzu SAŠ se s jeho jménem pravidelně setkáme v přehledech vyučujících. Převzal po Václavu Novotném, jehož zdravotní stav se tehdy začal zhoršovat, přednášky o pramenech k československým dějinám ve druhém a třetím ročníku tohoto kurzu. V rámci VII.–VIII. kurzu přednášel předmět „Prameny k československým dějinám“ pro druhý ročník. Ve zkráceném válečném devátém kurzu přednášel totéž již v jeho prvním ročníku.¹⁹ V témže kurzu pak převzal výklady o archivnictví, jeden ze dvou semestrů však odpřednášel dr. Swientek. V témže kurzu je uveden i jako přednášející dějin správy s poznámkou, že kromě ústřední správy ostatní přednášel dr. Matouš.²⁰

Vedle toho za dobu své spolupráce a působení v SAŠ napsal Jaroslav Prokeš celkem 11 posudků na státní písemné domácí práce jejich frekventantů. Druhým posuzujícím byl v Prokešově případě nejčastěji Bedřich Jenšovský (čtyři posudky) a Zdeněk Kristen (dva posudky). Dále tu najdeme jména (po jednom společném posudku) Václava Černého, Bohumila Ryby, Gustava Skalského, Václava Vojtíška a Václava Vaněčka.²¹ Práce, na které psal posudky, byly z no-

15 Ďurčanský, Marek: František Mareš, 150. výročí narození. Akademický bulletin 8, prosinec 2000, č. 12, s. 5; Hadač, Václav: František Mareš. ČČH 45, 1939, s. 171–172; Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Praha 2009, s. 418.

16 Vojtíšek, Václav: O Gustavu Friedrichovi. AČ 21, 1971, č. 2, s. 65–88, č. 3, s. 158–169, č. 4, 214–234; AČ 22, 1972, č. 2, s. 86–104, č. 3, s. 149–168.

17 Lach, Jiří: Josef Borovička: osudy českého historika ve 20. století. Praha 2009, 348 s.

18 Např. zpráva v Československá samostatnost 1, č. 2, 2. února 1924, s. 5.

19 Není bez zajímavosti, že v následujícím, poválečném kurzu tento předmět převzal Otakar Odložilík.

20 Sylaby Prokešových přednášek nejsou zachovány. Všechny údaje o Prokešových předmětech převzaty z diplomové práce Jaroslavy Plimlové: Archivní škola 1919–1950, PVHAS FF UK v Praze 1987, příloha.

21 Pro srovnání: nejvíce posudků za na domácí státní práce napsal pro Státní archivní školu Václav Vojtíšek (47), na druhém místě byl Zdeněk Kristen (28). Údaje převzaty z diplomové práce Jaro-

vověké diplomatiky (dvě), dějin správy (čtyři), obecné historie (dvě) a archivnictví (tři).²²

Válečné poměry výrazně zkomplikovaly dění na Státní archivní škole. Pro řadu univerzitních přednášejících zůstaly po uzavření českých vysokých škol možnosti, jak zůstat aktivní. Od vzniku protektorátu byl i Archiv ministerstva vnitra nejprve doplněn německými úředníky, posléze postaven pod nacistickou kontrolu. První z německých úředníků, s nimiž byl Prokeš nucen spolupracovat, byl Ernst August Robert Max Gerstenhauer (1873–1940), tajný vládní rada a úředník ministerstva vnitra. Do Prahy přišel už po Mnichovu jako vedoucí Komise pro správu národních statků (Der deutschen Verwaltungsschriftgutkommission).²³ „...Němec z Duryňska, starý, 66letý pán, který byl vyslán do Prahy ještě za druhé republiky za účelem poválečné zmíněné úmluvy o „sudetském“ spisovém materiálu. Už pro své stáří nemohl mít plného pochopení pro mladé německé hnutí, a celá řada náznaků zdála se to brzy podporovat. K svému poslání přišel víc pro své osobní přátelství s význačnou osobností nového režimu. Tato první doba byla jinak dost na pováženou.“²⁴

Po vzniku protektorátu byl vystřídán dr. Horstem Oskarem Swientekem (1908–1967), který se stal Prokešovi po válce osudným. Swientek působil jako archivní referent Úřadu říšského protektora v období 1939–září 1943. Kazbunda o něm píše: „...Referentem pro archivní věci u úřadu „Protektora“ byl dr. H. O. Swientek, Němec zřejmě původu polského z Pruského Slezska, na nějž pohlíželi zmínění členové německé archivní komise s pochopitelnou žárlivostí a nevolí. Právě proti těmto domácím německým archivářům, kteří byli pro své odborné znalosti a znalosti fondů ministerstva vnitra zvláště (někteří z nich bývali tam před léty úředníky) pro naši věc, a vlastně jedině oni, nebezpeční, po-

slavy Plimlové: Archivní škola 1919–1950, PVHAS FF UK v Praze 1987, příloha.

22 Plimlová, Jaroslava: Archivní škola 1919–1950, diplomová práce FF UK. Praha 1978, s. 93.

23 O Gerstenhauerovi např. https://www.academia.edu/8543726/Max_Robert_Gerstenhauer_-_Eine_Spinne_im_v%C3%B6lkischen_Netz [29. 1. 2020].

24 Text pokračuje: „...Kdežto v době pozdější zastávali se němečtí představitelé „Protektorátu“ většinou sami domácího archivního majetku, chráníce jej před odvěčením ze země, majíce za to, že jej uchovávají a chrání pro sebe, pro domácí německé obyvatelstvo, hrozilo v této první době nebezpečí odvěčení tohoto našeho vlastnictví, různých archivních fondů z Čech a Moravy do Německa. A tu byla nasnadě taktická myšlenka, že pomocí starého, k věci dost lhostejného Gerstenhauera dá se ono nebezpečí zmírnit, spíše čelit náporu domácích německých archivářů a historiků a odvrátit větší újmy od ohrožených českých kulturních statků. Tak pohlížel, myslím, na situaci i dr. Prokeš, zařizuje podle toho své styky s Gerstenhauerem, při čemž byl v poněkud příznivější situaci tím, že styk s ním počal již v době, kdy Prokeš jako zástupce státu ještě suverénního vystupoval s větším sebevědomím.“ ANM, fond Karel Kazbunda, vyjádření Karla Kazbundy o Prokešově činnosti za války, psané pro advokáta dr. Zieglera, 21. srpna 1945.

važoval, myslím, dr. Prokeš za záhodná užítí dra Swientka. Ten, vědom si svých vlastních nedostatků, plynoucích z neznalosti našich archivních fondů, spokojoval se zřejmě s „vnějším“ uznání své „authority,“ hotov přisvědčovat za to odbornému stanovisku našemu...“²⁵ Pak byl odveden do armády, ale podařilo se mu se z ní uvolnit a v období od prosince 1944 do května 1945 se vrátil na svou původní pražskou pozici.

V době Swientekovy pražské nepřítomnosti, tedy od září 1943 do prosince 1944, zaujal jeho pozici dr. Joachim Prochno (1897–1945).²⁶ „...U dra Prochna byla patrna nechuť ke všemu českému, bylo to zřejmé již z jeho přednášky o Palackém a založení Zemského archivu a z jeho stati ve Zprávách (něm.) tohoto archivu. Na rozdíl od hrubozrné, ale otevřené povahy Swientkovy, bylo nyní co dělat s hladkým, nedůvěřivým, zřejmě záłudným, a proto nebezpečným protivníkem, jenž věděl, co chce, a který jevil daleko větší zájem o věc samu než jeho předchůdce. On to byl, jenž (sám původem Lužický Srb) přičinil se už dříve o odvezení lužických fondů z archivu ministerstva vnitra a měl i nadále v úmyslu pokračovat v ochuzování archivu, což dr. Prokeš mařil.“²⁷

Prokeš se tedy potýkal s velkými problémy v Archivu ministerstva vnitra a k tomu mu ještě přibýly starosti s udržením chodu Státní archivní školy. Už v březnu 1941 byl Prokeš jako ředitel Archivu ministerstva vnitra pověřen dozorem nad úpravou a prováděním učebního plánu IX. kurzu.²⁸ Po zatčení Jenšovského na podzim téhož roku následovalo pověření funkcí prozatímního ředitele Státní archivní školy.²⁹

V době, kdy byl Prokeš ředitelem, probíhal další, v pořadí devátý, ročník Státní archivní školy.³⁰ Příjímací zkoušky do něj se uskutečnily ve dnech 25.–27. března 1941, ještě za ředitelování Bedřich Jenšovského.³¹

25 ANM, fond Karel Kazbunda, vyjádření Karla Kazbundy o Prokešově činnosti za války, psané pro advokáta dr. Zieglera, 21. srpna 1945. Za poskytnutí tohoto dokumentu děkuji kolegovi J. Kahudovi.

26 Oettel, Gunter: Joachim Prochno (1897–1945). In: Zittauer Geschichtsblätter 50, 2014, s. 34.

27 ANM, fond Karel Kazbunda, vyjádření Karla Kazbundy o Prokešově činnosti za války, psané pro advokáta dr. Zieglera, 21. srpna 1945.

28 Opis rozhodnutí ministerstva školství a národní osvěty z 26. 3. 1941. AUK, AŠ, kart. 2, inv. č. 128.

29 „Protože dosavadnímu řediteli Archivní školy v Praze, vrchnímu zemskému radovi PhDr. Bedřichu Jenšovskému není zatím možno vykonávat tuto funkci, pověřil jsem dekretem ze dne 27. října 1941, č. j. 130187/41 prozatímně až na další a s výhradou konečného schválení funkcí ředitele Archivní školy PhDr. Jaroslava Prokeše, ministerského radu a ředitele archivu ministerstva vnitra v Praze.“ Rozhodnutí ministerstva školství a národní osvěty z 11. listopadu 1941, AUK, AŠ, inv. č. 128, kart. 2.

30 AUK, AŠ, inv. č. 87, kart. 1, schválení IX. kurzu školy dekretem ministerstva školství a národní osvěty č. 34.603/41-IV/1 z března 1941.

31 Dne 25. 3. 1941 proběhla písemná zkouška z českých dějin a ze základů historické geografie,

Účastníci tohoto kurzu se museli prokázat osvědčením o árijském původu a příslušnosti k prvorepublikovým politickým stranám.³² Jsou uchovány i jejich přihlášky se stručnými životopisy.³³ Přijímací zkušební komise rozhodovala ve složení Jaroslav Prokeš (české dějiny a základy historické geografie), Ladislav Heger (němčina)³⁴ a Bohumil Ryba (latina).³⁵ Po zatčení Bedřicha Jenšovského přednášeli v rámci IX. kurzu vedle Jaroslava Prokeše dále:³⁶

PhDr. Jaroslav Böhm (1901–1962), zástupce ředitele Archeologického ústavu v Praze

Doc. dr. Jiří Cvetler (1902–1991), advokát a právní historik

Doc. dr. Václav Černý (1894–1962), ředitel Zemědělského archivu

Doc. dr. Karel Guth (1883–1943), ředitel umělecko-historického oddělení Zemského muzea v Praze

Doc. dr. Karel Kazbunda (1888–1982), vrchní odborový rada v Archivu ministerstva vnitra v Praze

PhDr. Zdeněk Kristen (1902–1967), zemský archivní rada

Doc. dr. Jan Květ (1896–1965), zemský muzejní rada

PhDr. Bohuslav Matouš (1899–1976),³⁷ vrchní komisař v Archivu ministerstva vnitra v Praze

Doc. dr. František Roubík (1890–1974), odborový rada v ministerstvu školství, ředitel Historického ústavu

Prof. dr. Bohumil Ryba (1900–1980)

Doc. dr. Gustav Skalský (1891–1956), přednosta Numismatického oddělení Zemského muzea v Praze

PhDr. Horst Oskar Swientek (1908–1967),³⁸ komisařský vedoucí Archivu Mini-

26. 3. písemná zkouška z latiny a 27. 3. ústní zkouška z českých dějin a historické geografie, z latiny a z němčiny, AUK, AŠ, inv. č. 211, kart. 10.

32 „Prohlašuji, že nejsem/jsem/žid ve smyslu §1 vládního nařízení č. 136/1940 Sb. a že je mi známo, že vědomě nesprávné údaje budou stíhány podle § 30 a 31 uvedeného nařízení. Údaje o vojenské službě (případně o službě v legiích)... Příslušnost k bývalým politickým stranám... „Někteří uchazeči odevzdali dotazník s neproškrtnutou kolonkou „jsem (nejsem) žid.“ Ostatní požadované údaje měli vyplněny všichni. AUK, AŠ, inv. č. 233, kart. 11.

33 AUK, AŠ, inv. č. 234, kart. 11. Tamtéž, inv. č. 250, je uchováno rozhodnutí o přijetí žadatelů ke studiu.

34 Ladislav Heger byl nakonec nahrazen Antonem Blaschkou. AUK, AŠ, inv. č. 277, kart. 11.

35 AUK, AŠ, inv. č. 265, kart. 11.

36 Bližší údaje o jednotlivých přednášejících tu nejsou uváděny. Pro ně je možné nahlédnout do databáze Biografického slovníku českých zemí – viz http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/Hlavn%C3%AD_strana [29. 1. 2020], nebo do Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Praha 2009, 1088 s.

37 Maurová, Miroslava – Kahuda, Jan: PhDr. Bohuslav Matouš – opožděná vzpomínka. AČ 46, 1996, s. 227–229.

38 Viz pozn. 25.

sterstva vnitra

PhDr. Jan Šnobl (1901–1989), ministerský komisař v ministerstvu školství

Doc. dr. Václav Vaněček (1905–1985), univerzitní docent

Prof. dr. Václav Vojtíšek (1883–1974), archivář hl. m. Prahy v. v.

PhDr. Artur Zechel (1911–2002), sekční rada v Archivu Ministerstva vnitra.³⁹

Jaroslav Prokeš převzal Jenšovského přednášky.⁴⁰ Učební program kurzu byl přizpůsoben okupačním poměrům, podařilo se do něj však např. zařadit ve druhém ročníku přednášky o historickém vývoji češtiny (a němčiny) do novověku.⁴¹

Ve zkrácené dvouleté lhůtě devátý ročník v letech 1941–1943 absolvovali:⁴² Jan Augustin Čerovský (1913–1980), archivář u benediktinů v Břevnově, v 50. letech vězněň⁴³

Jiří Horák (1916–2001), historik, kartograf, práce z historické geografie⁴⁴

Rudolf Kalhous (1911–1975), právník, historik a archivář⁴⁵

Josef Kollmann (1920–2007), archivář Národního archivu, autor publikací

39 Seznam profesorského sboru IX. kurzu SAŠ, b. d., AUK, AŠ, inv. č. 95, kart. 2.

40 AUK, AŠ, inv. č. 73, kart. 1, „...oznamuji, že nemám námitek proti tomu, aby byl min. rada dr. Jaroslav Prokeš pověřen v II. ročníku IX. kurzu Archivní školy konáním přednášek o všeobecném archivnictví, která byla dosud svěřena vrchnímu zemskému archivnímu radovi Dr. B. Jenšovskému.“ Přípis ministerstva školství a národní osvěty z 23. 12. 1941.

41 AUK, AŠ, inv. č. 73, kart. 1, přípis ministerstva školství a národní osvěty z 8. ledna 1942.

42 Přihlášek bylo původně 20, k absolvování předepsaných závěrečných zkoušek nedospěli Josef V. Cabalka, Marie Čermáková, Jan Havle, dr. Anna Polišenská, Anna Procházková, Vladimír Soukup. AUK, AŠ, inv. č. 211, kart. 10. V příloze přehledy závěrečných zkoušek I. a II. ročníku IX. kurzu, převzato z AUK, AŠ, inv. č. 434, 435, kart. 16.

43 Čížinská, Helena: Sté výročí narození Jana Čerovského. In: Staletá Praha 29, č. 1, 2013, s. 149–152.

44 Hložková, Hana – Pospíšil, Ivo – Zelenková, Anna: Slavista Jiří Horák v kontexte literatury a folklóru. Brno 2012, 265 s.; Robek, Antonín et al., Bibliografický soupis prací akad. J. Horáka s přehledem jeho činností. Praha 1979, 215 s.

45 AUK, AŠ, inv. č. 88, kart. 1, lístek od dr. Rudolfa Kalhous, ministerského komisaře archivu ministerstva vnitra s žádostí o omluvu ze zahájení přednášek II. ročníku SAŠ z důvodu služební cesty. O něm dále: Uhlíř, Jiří – Wolf, Vladimír: JUDr. Rudolf Kalhous (1911–1975), propagátor česko-polské příhraniční spolupráce v poválečných letech 1948–1949. In: Kladský sborník: Československo-polská ekonomická spolupráce na teritoriu Euroregionu Glacensis v letech 1945–1970, Sv. 8, 2008, s. 137–142, též digitalizovaná matriky doktorů UK, https://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/person/se/129801087897617/?_____MG___search_name=Kalhous&_____MG___search_birth_date=&_____MG___search_birth_place=&_____MG___search_faculty=&_____MG___search_year_from=&_____MG___search_year_to=&lang=cs&PSarcPublicPersonSearchList=10&SOarcPublicPersonSearchList=0order_prijmeni%7C0order_jmeno&_sessionId=1185732&_binding=1&_____BG___OK=Vyhledat&search_name=Kalhous&search_birth_place=&search_faculty= [4. 1. 1920].

o dějinách Národního archivu, Prokešovi i o dějinách Státní archivní školy⁴⁶
 Jurij Křížek (1919–2015), historik, ČSAV⁴⁷
 Oldřich Liška (1920–1985), překladatel ze skandinávských jazyků a z němčiny
 Václav Lukáš (1912–2009), archivář AHMP, AMV, pak v Liberci a Jablonci nad
 Nisou, archiv Jablonecké bižuterie, Vlastivědné muzeum ve Vysokém nad Jizerou⁴⁸
 Marie Pavlíková (1920–1995), archivářka Archivu hl. m. Prahy⁴⁹
 Přemysl Peer (1919–1981), archivář, Teplice⁵⁰
 Miloslav Rohlík (1918–1969), právní historik
 Vladimír Jan Sedlák (1919–1980), genealog, heraldik
 Dagmar Culková (Stuchlíková) (1919–2011), archivářka⁵¹
 Václav Šolle (1909–2006), archivář⁵²
 Václav Vinš (1916–1997), historik, zaměřený na 19. století⁵³

V lednu 1945 Jaroslav Prokeš oslavil padesáté narozeniny. Přes své vleklé zdravotní potíže, které ho doprovázely od mládí, byl na vrcholu svých pracovních sil, bohatý zkušenostmi ze své archivní i pedagogické práce. Pro své kolegy uspořádal oslavu, kam pozval více či méně dobrovolně i své německé kolegy, kteří byli do archivu dosazeni okupační správou. Konala se v Pálffyovském paláci na Malé Straně a její průběh popsal např. její přímý účastník Josef Kollmann i s různými konsekvencemi, které měla.⁵⁴ Tato oslava Prokešovi o několik měsíců později zlomila – obrazně řečeno – vaz. Stala se hlavním bodem obvinění, vzneseným proti němu po skončení války. Měla hlubší kontext, který souvisí s různými tendencemi v organizaci československého archivnictví. V pozadí pravděpodobně stál Josef Borovička, který chtěl stanout v čele centrálního československého archivu, který měl být po válce vybudován. Prokeš jako ředitel nejvýznamnějšího tehdejšího archivu,

46 Kahuda, Jan: Josef Kollmann. AČ 64, 2014, s. 290–297.

47 Doc. PhDr. Jurij Křížek, DrSc. proslul jako prorežimní marxistický historik, zaměstnaný celý život v Československé akademii věd. Jeho neúplná bibliografie viz Brabencová, Jana: Bibliografie prací Jurije Křížka. In: Sborník k dějinám 19. a 20. století 6, 1979, s. 417–427.

48 Kahuda, Jan: Zemřel JUDr. Václav Lukáš. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší 22, 2009, s. 306–308. [bibliografie Václava Lukáše s. 307–308].

49 Holec, František: Životní jubileum PhDr. Marie Pavlíkové. AČ 45, 1995, s. 179–181.

50 Macek, Jaroslav: Za dr. Přemyslem Peerem. AČ 32, 1982, s. 106–108.

51 Kahuda, Jan: Zemřela Dagmar Culková. AČ 61, 2011, s. 198–200.

52 Šolle, Václav: Ze vzpomínek nejstaršího archiváře. SAP 48, 1998, s. 336–345; Šamberger, Zdeněk: Zemřel Václav Šolle. In: ČAS v roce 2006. Ročenka České archivní společnosti. Praha 2007, s. 173–176.

53 Jsou zachovány i záznamy o přijímacích zkouškách všech přihlášených do kurzu, a to v AUK, AŠ, inv. č. 289, kart. 11, inv. č. 306, 315, 325, kart. 12. Seznam frekventantů s jejich nacionálními včetně např. adres je uložen tamtéž, inv. č. 336, kart. 13.

54 Kollmann, J.: Případ univ. prof. dr. Jaroslava Prokeše, s. 330, pozn. 4.

Archivu ministerstva vnitra, by však pochopitelně měl k této pozici mnohem blíže. Nejasná je konkrétní úloha Václava Vojtíška, který je ve svědectvích pamětníků s Prokešovou kauzou též spojován.⁵⁵ Konkrétními iniciátory obžaloby byli jeho blízcí kolegové. Hlavním obvinitelem byl Jan Pachta (1906–1977).⁵⁶ Svědky obžaloby pak Otakar Bauer (1901–1956),⁵⁷ Václav Letošník (1891–1955)⁵⁸ a Václav Čejchan (1904–1973).⁵⁹ Ačkoli – viz pozn. 2. – komise neshledala během svého mnohaměsíčního zasedání kromě zmíněné oslavy žádné pochybení, Prokešova pracovní kariéra skončila.

Už 30. září 1945 byl propuštěn ze služeb ministerstva vnitra a přeložen do trvalé výslužby. Jeho přednášky na filozofické fakultě nebyly po znovuotevření českých vysokých škol obnoveny. Pokoušel se pak najít uplatnění v soukromé sféře na různých pozicích, avšak poměrně bezvysledně. Byl nucen se vystěhovat s manželkou a tehdy patnáctiletým synem ze služebního bytu. Poslední léta strávil v relativní nouzi. Podařilo se mu ještě v roce 1948 vydat první díl Dějin Prahy, dovedený do roku 1547.⁶⁰ Rukopis druhého dílu, podle pamětníků již připravený k dokončení, zmizel z jeho pozůstalosti.

55 Tamtéž, s. 276.

56 Pachta byl vystudovaný historik, absolvent FF UK, Prokešův mladší kolega z AMV, Prokeš jej přijímal na archivářské místo. Je autorem oslavných publikací o Klementu Gottwaldovi, oficiálním historiografem zejména padesátých let 20. století, kdy jako jeden z nejradiálnějších marxistických historiků zároveň dehonestoval T. G. Masaryka, Josefa Pekaře a „buržoazní dějepisectví.“ Z literatury např. Kábová, Hana: Mladý Jan Pachta. In: Proměny diskursu české marxistické historiografie: (kapitoly z historiografie 20. století). České Budějovice 2008. s. 109–149.

57 Bauer byl absolventem FF UK a Státní archivní školy, pracoval v Archivu země České. Lišková, Marie: PhDr. Otakar Bauer. Časopis Společnosti přátel starožitnosti 64, č. 4, 1956, s. 230–231.

58 Letošník byl absolventem FF UK i Státní archivní školy, badatel v oboru raně novověkých úředních knih, autor řady studií k českým dějinám, Prokešův kolega z Archivu ministerstva vnitra. Bauer, Otakar: PhDr. Václav Letošník zemřel. AČ 5, 1955, s. 161–162.

59 Čejchan byl rovněž absolventem FF UK i Státní archivní školy. Pracoval ve Slovanské knihovně, Ruském zahraničním archivu, v roce 1939 ho Prokeš přijal do Archivu ministerstva vnitra. Badatel v oblasti česko-ruských stavů a revolučního období 1848 z pohledu marxistické historiografie. K. H.: Dr. V. Čejchan šedesátníkem. Slovanský přehled 50, č. 6, 1964, s. 380.

60 V AUK, fond FF UK, inv. č. 605, kart. 51 je uchován posudek, signovaný děkanem FF UK Josefem Králem, který byl pravděpodobně určen pro nakladatelství vydávající Dějiny Prahy. Píše se v něm, že 8. srpna 1947: „...očistné řízení proti Prokešovi u jeho nadřízeného úřadu, ministerstva vnitra, které je jeho vlastním zaměstnavatelem, není dosud ještě ukončeno, proto se vyšetřovací komise FF UK případem prof. Jaroslava Prokeše dosud meritorně nezabývala. Podle informací, kterých se této komisi dostalo, nejsou však obvinění proti Jaroslavu Prokešovi vznesená, takového druhu, aby děkanství mohlo mít zásadní námítky proti činnosti Jaroslava Prokeše jako odborného vědeckého spisovatele, jestliže není proti ní námitek ze strany jiných instancí.“ Posudek nese datum 8. srpna 1947, zatímco rozhodnutí komise má již únorové datum toho roku. Fakulta zřejmě chtěla Prokešovi pomoci alespoň publikovat, když vzhledem k společenské situaci po válce nemohl být zpět přijat do stavu aktivních učitelů.

Zůstalo mu málo přátel. Ukázalo se, kteří jsou „ti praví.“ Např. Otakar Odložilík, jeho kolega z Archivu ministerstva vnitra i z filozofické fakulty, kde oba byli blízkými žáky Václava Novotného a do vypuknutí 2. světové války spolu strávili mnoho chvil i si vyměnili velkou řádku dopisů, jej ve svých denících z doby za války a po ní nezmiňuje ani slůvkem.⁶¹

Naopak, vzpomíná na něj Josef Polišenský ve svých pamětech: „... první ročník státních knihovnických kurzů, který jsem ve studijním roce 1934–35 absolvoval... Pak tam byl ještě další historik, dr. Jaroslav Prokeš z Archivu ministerstva vnitra, který přednášel české dějiny opravdu dobře... Od studijního roku 1937–38 jsem vedle fakulty navštěvoval první ročník tříleté Archivní školy, když jsem obstál v konkurzu, vypisovaném vždycky jednou za tři roky. ... Doc. Jaroslav Prokeš mne znal z knihovnických kurzů, ale jeho výklady se mi už tak nelíbily jako o pár let dříve.“⁶²

Jaroslav Prokeš zemřel 30. března 1951 v Praze, je pohřben v Novém Bydžově.

61 Sekyrková, Milada (ed.): Otakar Odložilík. Deníky z let 1924–1948. I–II. Praha 2002, 2003, 763, 655 s.

62 Polišenský, Josef: Historik v měnícím se světě. Praha 2001, s. 51–52, 61–62.

Die Staatliche Archivschule: Causa Jaroslav Prokeš

Jaroslav Prokeš (1895–1951) stand an der Spitze des Archivs des Innenministeriums in den Jahren 1934 bis 1945 (in der Zeit des Zweiten Weltkriegs unter der deutschen Aufsicht) und war in den Jahren 1941 bis 1942 (1945) Leiter der Staatlichen Archivschule.

Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde er auf Grundlage des Präsidentendekrets der Kollaboration beschuldigt. Die Beschuldigung basierte vor allem auf der Feier anlässlich des 50. Geburtstags Prokešs im Januar 1945, zu der er den deutschen Archivkommissar Swientek und weitere deutsche Mitarbeiter eingeladen hat. Manche Kollegen warfen ihm außerordentlich enge Kontakte mit Swientek sowie mit einigen Deutschen vor, die während des Krieges in gewisse Beamtenstellen eingesetzt wurden.

Trotz der Tatsache, dass die Beschuldigung nie nachgewiesen wurde, bedeutete dies ein Ende von Prokešs Karriere im Archivbereich.

Die Historiographie nach dem Zweiten Weltkrieg kehrte ihm zunächst den Rücken und verurteilte ihn im Sinne der tendenziösen Angriffe auf seine Person. Nach 1980 trat eine schrittweise Wende ein.

Der Aufsatz widmet eine besondere Aufmerksamkeit Prokešs Arbeit an der Staatlichen Archivschule von ihrer Gründung bis 1945. Er basiert hauptsächlich auf Quellen, die in den Beständen der Staatlichen Archivschule und von Jaroslav Prokeš, beide aus dem Archiv der Karlsuniversität, aufbewahrt sind und vergleicht Daten aus vorhandener Literatur mit diesen Quellen.

The State Archival School: the Case of Jaroslav Prokeš

Jaroslav Prokeš (1895–1951) stood at the head of the Archives of Ministry of the Interior in the years 1934–1945 (during the war under German supervision) and was a director of the State Archival School in the years 1941–1942 (1945).

After World War II he was accused from collaboration with the Germans by virtue of president's decree. The accusation was imposed first of all due to Prokeš's fiftieth birthday party in January 1945, where he invited German archival commissioner Swientek and other German co-workers. Some of the colleagues then accused him from too narrow contacts with the Germans installed during the war into some official posts.

Although the accusation was not proved, Prokeš's professional career finished. The post-war historiography turned its back upon him and proscribed him in the tendency spirit of the time. In the 1980s the situation gradually turned up.

The contribution devotes special attention to Prokeš's work at the State Archival School from its beginning until 1945, using sources from the fonds "the State Archival School" and "Jaroslav Prokeš", both deposited in the Archives of Charles University, and comparing data from existing literature with these sources.

Dělné číslo	Jména žáků	Nováčka	Nováčka přeorganizace	Nováčka dělnická	Geometrie	Algebra	Matematika	Všeobecná matematika	Všeobecná fyzika	Matematika	Algebra	Arithmetika	První dějiny české	Zeměpisná správa do 1850	Zeměpisná správa od 1850	Autonomní správa	Nauka o veřejné správě a říší	Musejníctví	Konverze arithmetiky	Konverze masejních před	Deutsche Sprache	Ostina	Index	celkový výsledek	Poradí	
1.	Čermáková Marie	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2,02	chvatěbny'	III	
2.	Četovský Jan Augustin	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,93	vybony'	I	
3.	Horák Jiří	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2,52	dobry'	IV	
4.	Kalhouš Rudolf, Jr.	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,93	chvatěbny'	III	
5.	Kolimař Josef	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,93	vybony'	I	
6.	Křížek Jurij	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1,86	chvatěbny'	IV	
7.	Liška Oľstřon	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2,29	chvatěbny'	IV	
8.	Ludás Václav	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2,21	chvatěbny'	IV	
9.	Pavilánek Marie	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1,74	chvatěbny'	IV	
10.	Peer František	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1,71	chvatěbny'	III
11.	Šolík Miloslav	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,93	chvatěbny'	III	
12.	Šedlák Vladimír	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2,07	chvatěbny'	I	
13.	Šuchlinský Jaroslav	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2,07	chvatěbny'	IV
14.	Šolle Václav, Jr.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1,86	chvatěbny'	I	
15.	Víns Václav	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2,43	chvatěbny'	III

M. Sekyřková

číslo štáti	jméno přijmení	Prehistorika	Archeologie	Historika	Archeologie	Středověká paleografie	Vešková střed. diplomatika	Česká středověká diplomatika	Chronologie	Struktura, narrativa, geologie	Česká numismatika	Kalendářní pojm. umění	Přírodní dějin umění	Knižní výzoba	První dějin českých	Knihovnictví a techn. knihovněd.	Čestina	Historia	Latina	celkový výsledek
1.	Bernáková Marie	2	4	2	2	2	2	2	2	3	2	3	2	3	2	1	3	2	4	244 chvalobný
2.	Čerňavský Jaroslav	1	2	1	1	1	1	1	2	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1	131 výborný
3.	Horák Jiří	1	4	3	3	4	3	3	2	3	3	2	3	3	1	1	1	1	3	231 chvalobný
4.	Kalousek Antonín	2	4	3	4	3	4	2	2	4	2	1	4	4	2	2	2	1	4	281 chvalobný
5.	Kolleson Josef	3	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1	3	3	144 výborný
6.	Křížek Jiří	3	4	2	2	4	4	4	2	3	3	2	2	2	2	1	1	1	4	230 chvalobný
7.	Liška Jiří	3	4	2	2	3	3	3	2	3	2	3	4	4	3	1	3	1	4	281 dobrý
8.	Lukáš Václav	2	2	3	3	4	3	3	4	4	1	2	1	2	3	1	2	3	3	244 chvalobný
9.	Pavliková Marie	1	3	2	2	3	3	3	2	3	3	2	1	2	1	1	1	2	2	194 chvalobný
10.	Peor Přemysl	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	2	3	3	2	2	4	2	3	263 dobrý
11.	Šonlík Miloslav	2	3	2	2	4	4	4	2	4	2	1	3	3	1	1	3	3	3	286 dobrý
12.	Sedláček Vladimír	1	2	3	3	3	3	3	2	3	4	2	3	2	1	1	4	3	4	286 dobrý
13.	Štuchlíková Jadwiga	2	3	2	1	1	1	1	2	2	2	2	1	2	1	1	2	2	3	181 chvalobný
14.	Šolc Václav	2	1	3	4	4	4	4	3	4	2	1	2	2	2	2	1	3	2	238 chvalobný
15.	Vinař Václav	4	4	3	2	2	2	2	3	2	4	2	3	3	2	2	4	1	4	281 dobrý

*) dobrý, viz. A. B. C.

J. Prokeš